

Кемінь У. В.,
викладач Фінансово-економічного коледжу
Буковинського державного фінансово-економічного університету

Сивак Л. М.,
кандидат філологічних наук,
викладач Фінансово-економічного коледжу
Буковинського державного фінансово-економічного університету

СИНОНІМІЯ ЯК ЯВИЩЕ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. У статті розглянуто синонімію як явище в сучасній економічній термінології, а також переваги та негативні наслідки її застосування, проаналізовано приклади з використанням термінів іншомовного походження, їх структури та причини повсякденного застосування.

Ключові слова: термінологія, синонімічні варіанти, економічні терміни, запозичення, англіцизми.

Постановка проблеми. У сучасній економічній термінології явище синонімії має давню традицію розгляду. Уперше значущість синонімів як важливого стилістичного засобу, що демонструє виражальне багатство економічної мови, відзначили давні греки, римські вчені не лише констатували смислову схожість синонімів, але й акцентували їх різницю. У XVII ст. семантико-стилістичну природу синонімії з'ясували французькі вчені Ж. Бозе, абат Рубо, німецькі вчені XVIII ст. Аделунг та Ебергардт й англійський дослідник Джонсон [3, с. 16]. На відміну від загальноновживаної мови, де синоніми виконують певну стилістичну роль, у термінології синонімію вважають одним із найбільших недоліків, зауважуючи, що шкода від них подвійна: по-перше, синоніми перевантажують пам'ять, а отже, порушують одну з основних умов термінології – економічність системи термінів; по-друге, синоніми завжди є певною небезпекою, оскільки окремі автори починають неправильно розмежовувати їхнє вживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У XXI ст. питання синонімії в сучасній економічній термінології – один із найактивніше розроблених лексикологічних аспектів українськими дослідниками, а саме: І. Біганською, А.І. Вавіленковою, З.І. Висоцькою, А.В. Зіміною, Л.М. Корнієнко, О.Я. Лаврінець, І.В. М'ягкотою, А.М. Суддею, О.В. Розводовсько, О.Л. Ящуком та іншими.

Метою статті є проведення аналізу особливостей синонімії в сучасній економічній термінології, зокрема прикладів із використанням термінів іншомовного походження, їх структури та причин повсякденного застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Синонімія – семантичне явище, яке вважають у лексиці однією з найважливіших системотвірних категорій. Традиційно синонімами вважають слова, які мають тотожні або близькі за змістом значення, але відрізняються значенневими відтінками або емоційно-експресивними забарвленнями, або сферою стилістичного використання чи можливостями поєднання з іншими словами [5, с. 112].

Термінологія – це частина лексики загальнонаціональної мови, пов'язана з іншими мовними системами, тому в ній фік-

суються ті самі види системних зв'язків, що в інших шарах лексики загальнонаціональної мови [1, с. 47].

Існують різні визначення синонімів, що пояснюються об'єктивними причинами. І.С. Біганська синонімами називає слова, що виражають одне й те саме поняття, тотожні або близькі за значенням, які відрізняються відтінками значення або стилістичним забарвленням (чи сферою вживання), або одночасно названими ознаками [1, с. 48]. А.І. Вавіленкова стверджує, що синоніми слід визначати як слова, що збігаються хоча б в одному з лексико-семантичних варіантів своїх значень. При такому визначенні немає необхідності говорити окремо про тотожність і близькість, оскільки повний збіг двох чи декількох моносемічних слів у повному обсязі явище дуже рідкісне [2, с. 121]. О.Я. Лаврінець синонімами вважає слова, різні за своїм звуковим складом, що позначають одне поняття, у вираженні яких вносяться додаткові відтінки [6, с. 63]. А.М. Суддя під синонімами розуміє слова різної форми, що збігаються предметною стороною значення [8, с. 122], О.Л. Ящук – слова або стійкі словосполучення, що позначають одне й те саме поняття (або поняття дуже близькі) [10, с. 84].

Синоніми в термінології мають свої особливості, які відрізняють термінологічну синонімію від загальноновживаної: часто тотожні за значенням; частіше за загальнономовні синоніми позначають одночасно той самий предмет і те саме поняття, тобто є синонімами за денотатом і сигніфікатом одночасно; часто абсолютно не змінюють змісту висловлювання; не можуть бути протиставлені за ознакою емоційно-експресивної значимості; мають стилістичний поділ; диференціація за сферою використання та ступенем освіти.

В основі синонімів в економічній термінології лежать поняття, значення та взаємозамінність. Критерієм під час визначення економічних синонімів не може бути емоційне забарвлення слова: емоції в мові відіграють лише додаткову роль і не можуть бути відправним пунктом під час аналізу, а тому слід відштовхуватися від логічного характеру слова. Під час встановлення синонімічності слів варто виходити не з одного якогось критерію, а з їх сукупності: збіг значення, синтаксична сполучуваність і лексична сполучуваність. За ступенем важливості для встановлення синонімічності в економічній термінології визначені критерії можна розподілити в такому порядку: на першому місці – семантичний критерій, який на рівні парадигматики дає змогу виділити синонімічний ряд; на друге місце виводяться синтаксичний критерій і критерій лексичної сполучуваності, тобто синтаксична й лексична дистрибуція, які взаємодоповнюються та підпорядковуються семантичному.

Синоніми в економічній термінології – це терміни та термінологічні словосполучення, які співпадають у значеннях і відрізняються походженням (англійські й іншомовні слова), ступенем новизни (застарілі та нові), будовою, особливостями вживання, здатністю вступати в сполучення з іншими словами [9, с. 260]. В економічній термінології синоніми з'явилися завдяки мовним (лінгвальним), позамовним (екстралінгвальним) чинникам:

- 1) розвиток наук: нові поняття та необхідність номінації для поняття;
- 2) необхідність уникати повторів того самого слова чи словосполучення
- 3) наявність застарілих назв, які функціонують із новими;
- 4) вживанням англійських та іншомовних термінів із таким же значенням;
- 5) поширення практики абревіатур;
- 6) словесне й символічне позначення понять [4, с. 114].

В економічних працях І.Я. Франка, наприклад, зафіксовано значну кількість іменникових синонімів – фахових слововживань, термінів, які широко окреслюють суть понять, явищ, процесів, що відбувалися в сучасну письменникову епоху. Найактивніше вживані з-поміж них – одиниці, що формують синонімічні пари чи ряди: процент – відсоток, дохід (доход) – прибуток, гроші – кошти – капітал, податок – чинш. Компоненти відзначених пар і рядів мають різну поширеність, активність використання в текстах, що пов'язано з їхнім походженням, стилістичною маркованістю, традицією тогочасного терміновживання. Наприклад, термін процент в ідіостилі вченого трапляється значно частіше, ніж відсоток, має виразніший відтінок книжності. При цьому контексти засвідчують їх значеннєву тотожність. До одного синонімічного ряду належать іменники дохід (доход) – прибуток. Їх лексична сполучуваність у статтях І.Я. Франка на економічні теми переконливо підтверджує смислову співвідносність: «Для чого в тій справі звелено доходи і видатки крайові тільки за 5 літ від 1876 до 1880? <...> Вони вимагали, щоб той, хто працює, мав також відповідний прибуток з праці і не був змушений завжди працювати на інших» [3, с. 18]. Прикметно, що в сучасній фаховій мові економічної сфери терміни прибуток і дохід уживаються на позначення різних феноменів. Як синонім до іменника податок І.Я. Франко вживає лексему чинш (у сучасній літературній мові ця одиниця функціонально обмежена як така, що перейшла до фонду застарілих одиниць словника): «Припустім же, що податник той єсть халупником і платить тільки податок домовий; чинш узнано процентом від певного капіталу й обчислено той капітал, і той капітал мали вони сплатити в річних ратах» [3, с. 20].

Розглянемо приклад шестикомпонентного синонімічного ряду в економічній термінології: *accounting equation* «балансове рівняння; бухгалтерська збалансованість; бухгалтерська рівність» – *accounting identity* «бухгалтерська тотожність» – *balance sheet equation* «балансове рівняння; бухгалтерська збалансованість; бухгалтерська рівність» – *balance sheet identity* «бухгалтерська тотожність» – *double – entry equation* «балансове рівняння; бухгалтерська збалансованість; бухгалтерська рівність» [9, с. 261].

Аналізуючи смислову структуру слова, можна розділити синоніми в економічній термінології на такі:

- 1) абсолютні – тотожні в усьому обсязі значень термінологічні одиниці. Вони мають не лише тотожний сигніфікат, але й денотат. Розглянемо приклад, у якому денотати всіх лексичних

одиниць повністю співпадають: *quick ratio – acid-test ratio – liquid ratio – quick asset ratio – liquidity ratio – short-term liquidity ratio* – «коефіцієнт «критичної» ліквідності»;

- 2) часткові синоніми – термінологічна одиниця, семантична тотожність яких здійснюється не в цілому обсязі значень, у тому числі стилістичні й семантико-стилістичні синоніми;

- 3) контекстуальні синоніми – слова, які зближуються за своїм значенням і вступають у синонімічні відношення лише в умовах певного контексту [5, с. 113].

Лексичні одиниці, об'єднані спільним значенням, утворюють синонімічні ряди, які у свою чергу утворюють складні структури. Об'єднання цих лексичних одиниць у синонімічні ряди є одним із найважливіших проявів системних відносин у лексиці. Будучи в синонімічному ряді, термінологічні одиниці намагаються встановлювати семантичний зв'язок або відношення між подібними поняттями, де в синонімів співпадають денотати.

З різних причин синонімія в економічній термінології є характерною для всіх економічних систем. Це явище має два аспекти. Перший пов'язаний із періодом виникнення поняття, а відтак і терміна. Другий аспект синонімії пов'язаний із перенесенням терміну з мови, де він виник, в іншу мову.

Терміни-синоніми в економічній термінології диференціюються на лексичні, синтаксичні та словотвірні:

1. Лексичні синоніми характеризуються виразністю та поширеністю, адже з їхньою допомогою в мовленні можна точніше передати інформацію, уникати повтору одних і тих самих слів. Компоненти синонімічних рядів можуть базуватися на таких відношеннях:

- 1) терміни, представлені автохтонним терміном, що свідчить про можливість національної номінації та іншомовною терміноодиницею, що повністю адаптована в словниковому складі термінології бізнесу й активно взаємодіє з питомими термінами: *appendix – addendum* (лат.) – *businessman – entrepreneur* (фр.) – «підприємець; власник підприємства»; *call option – option d'achat* (фр.) – «опціон покупця»; *put option – option de vente* (фр.) – «опціон продавця»; *stock exchange – bourse* (фр.) – «фондова біржа» [3, с. 19];

- 2) застарілий термін – сучасний термін: *monger – tradesman* – «продавець; торговець» тощо;

- 3) термін британського варіанту англійської мови – термін-американізм: *bonus issue – stock dividend* – «випуск пільгових акцій – випуск безплатних акцій»; *joint stock company – corporation* – «акціонерне товариство; компанія; компанія з обмеженою відповідальністю; корпорація»; *share capital – capital stock* – «акціонерний капітал» тощо;

- 4) термін-епонім – класифікаційний термін: *The Boston Matrix – growth-share matrix*; *Pareto's principle – the 80/20 rule* тощо;

- 5) терміни з різною внутрішньою формою: *current liabilities – shortterm liabilities* – «короткострокові / короткотермінові зобов'язання»; *debt capital – loan capital* «позиковий капітал»; *earning cycle – cash cycle* – «операційний цикл»; *future value – future amount* – «майбутня вартість»; *price variance – rate variance* – «відхилення за рахунок зміни ціни»; *treasure bill – finance bill* – «казначейський вексель; вексель державної скарбниці» тощо [3, с. 20].

2. Синтаксичні синоніми поділяються на такі:

- 1) синонімічну відповідність «слово-словосполучка».

- 2) синонімічну відповідність «словосполучка – словосполучка».

3) створення синонімічної відповідності «повна форма – коротка форма».

3. Словотвірні синоніми – acclimatization – acclimation – «включення (іммігрантів) в економічне життя»; consumption goods – consumer goods – «споживчі товари; товари широкого вжитку» тощо [3, с. 21].

Висновки. Отже, в економічній термінології контекст звичай дуже обмежує значення слова. Вважаємо, що головним завданням сучасного термінологічного процесу є розроблення методики виокремлення ненормативних одиниць і відбору відповідного варіанта терміна з-поміж синонімічних рядів задля уникнення термінологічної дублетності, зокрема формулювання принципів стандартизації та унормування українського термінологічного корпусу запозичень-англіцизмів. Найважливішим критерієм відбору термінологічної одиниці з-поміж синонімічних варіантів є однозначність терміна в межах однієї терміносистеми, важливими також є такі критерії, як відсутність експресії, стислості, системності, повнота вираження, дериваційна спроможність, мовна коректність. Тематика ділового тексту, його комунікативні завдання, коло людей, на яких він розрахований, створюють передумови значно вищої передбачуваності лексичних одиниць, ніж в інших стилях. А чим вищий ефект передбачуваності, тим менше умов для появи несподіваних, яскравих слововживань, а отже, і стилістичного ефекту.

Література:

- Біганська І.С. Комунікаційно-мовленнєві аспекти сучасної синонімії / І.С. Біганська // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія «Філософія, педагогіка, психологія». – 2014. – Вип. 32. – С. 46–51.
- Вавіленкова А.І. Аналіз методів пошуку синонімів в електронних документах / А.І. Вавіленкова // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Технічні науки». – 2014. – № 2. – С. 119–128.
- Висоцька З.І. Лексична синонімія в економічних наукових текстах Івана Франка / З.І. Висоцька // Лінгвістичні дослідження. – 2013. – Вип. 35. – С. 16–21.
- Зіміна А.В. Явище синонімії у термінологічній лексиці / А.В. Зіміна // Управління розвитком. – 2014. – № 12. – С. 114–115.
- Корнієнко Л.М. Про синонімію у фразеологічних словниках / Л.М. Корнієнко // Мова і культура. – 2013. – Вип. 16. – Т. 4. – С. 110–117.
- Лаврінець О.Я. Пасивні конструкції з дієсловами на -ся в сучасній науковій мові: синонімія та паралелізм функціонування / О.Я. Лаврінець // Українська мова. – 2014. – № 1. – С. 61–75.
- М'ягkota І.В. Синоніми та варіанти у термінології української фольклористики / І.В. М'ягkota // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології. – 2014. – № 791. – С. 129–133.
- Суддя А.М. Логіко-семантична основа моделізації прагматичного аспекту значення контекстуальних синонімів-прикметників / А.М. Суддя // Гуманітарний часопис. – 2014. – № 2. – С. 120–124.
- Розводовська О.В. Явище синонімії в термінології бізнесу / О.В. Розводовська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2011. – Вип. 20. – С. 259–267.
- Яшук О.Л. Перекладацька еквівалентність фразеологічних синонімів / О.Л. Яшук // Advanced education. – 2014. – Вип. 1. – С. 83–89.

Кеминь У. В., Сивак Л. М. Синонимия как явление в современной экономической терминологии

Аннотация. В статье освещается явление синонимии в современной экономической терминологии, а также преимущества и негативные последствия ее применения, анализируются примеры с использованием терминов иноязычного происхождения, их структуры и причины повседневного применения.

Ключевые слова: терминология, синонимические варианты, экономические термины, заимствования, англицизмы.

Kemin U., Syvak L. Synonymity as a phenomenon in the modern economic terminology

Summary. The paper deals with the phenomenon of synonymity in modern economic terminology, and the advantages and negative effects of its usage, examples of foreign origin terms, their structure and causes of everyday usage are analyzed.

Key words: terminology, synonymous variants, economic terms, borrowings, anglicisms.